

K ČINNOSTI OKRESNÍHO SOUDU JESENÍK 1945–1948¹

Ondřej Kolář

1 Úvod

Období záhy po skončení druhé světové války v Evropě bylo logicky provázáno kritickými bezpečnostními poměry. Bezezbytku to platí v případě Československa, které se vyjma přítomnosti zbytků německých a maďarských vojsk muselo vzhledem ke své poloze potýkat také s důsledky rozsáhlých migračních procesů, ať už šlo o repatriace vojáků, vězňů a nuceně nasazených,² nebo o útoky odpůrců nastupujícího komunismu z území Polska a Ukrajiny.³ Zejména v pohraničních oblastech českých zemí vyvstala nutnost řešit rozsáhlou bezpečnostní agendu spojenou s nuceným transferem německého obyvatelstva, ale také s konsolidací činnosti různých československých ozbrojených formací nezřídka jednajících nad rámec svých kompetencí. Bezpečnostním rizikem se příležitostně ukazovala být i přítomnost osvoboditelských armád. K tomu lze připočíst náročné vyšetřování a postihování provinilců z dob nesvobody. V neposlední řadě kombinace hospodářských potíží pramenících z dlouhodobé militarizace ekonomiky a morálního otřesu společnosti vyvolaného zrůdností války rostla kriminalita. Ač nemáme k dispozici podrobné statistiky, z dobového tisku můžeme soudit zejména na nárůst kriminality hospodářské.⁴

¹ Článek vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Slezské zemské muzeum (DKRVO, MK000100595), interní grantový projekt SZM č. IGS201702/2017 Mimořádný lidový soud v Opavě 1945–1948.

² FRIEDL, Jiří: *Počátky spolupráce Československa a Polska při repatriaci svých občanů po druhé světové válce (do uzavření repatriační smlouvy)*. Slovanský přehled. Review for the History of Central, Eastern and Southeastern Europe, 99, 2013, s. 297–321.

³ PLACHÝ, Jiří: *Tajné přepážky polského podzemí v Československu po roce 1945*. Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu, 60, 2011, s. 65–68; ŘEPA, Tomáš: *Ukrajinskí nacionalisté a komunistická propaganda: zneužití tématu v Československu po roce 1945*. Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů, 8, 2014, s. 47–57.

⁴ Tuto problematiku alespoň nejcitelněji reflektoval dobový tisk, byť zejména v případě tisku komunistického lze usuzovat na jistou účelovost v prezentování této problematiky. Rozšířenost pašování a černého trhu ve slezském pohraničí však dokládají také výzkumy činnosti policejního aparátu na Těšínsku. Srov. KOLÁŘ, Ondřej: *Bezpečnostní poměry na Těšínsku*

Naznačené souvislosti jasně ilustrují extrémně složitou pozici policejního a justičního aparátu, komplikovanou navíc (dosud částečně skrytým) zápasem o politickou moc a budoucí státní uspořádání. Zatímco do tehdejší činnosti policie můžeme nahlédnout díky několika případovým studiím,⁵ výzkum působení justičního aparátu „třetí republiky“ se zatím soustředil zejména na čtenářsky atraktivní retribuční problematiku.⁶

Té se samozřejmě nevyhneme ani v našem pojednání. To však usiluje o komplexnější zachycení fungování justice na příkladu konkrétního regionu – v tomto případě pohraničního regionu, kde k výše zmíněným faktorům přistupovala ještě personální diskontinuita na místech soudních a policejních pracovníků. Pozornost věnujeme personálnímu a materiálnímu zajištění soudu, hlavním aspektům jeho agendy, činnosti vazebních věznic při okresním soudu a v neposlední řadě vlivům měnícího se politického klimatu. Úvodem je třeba přiznat, že pokus o zachycení „justiční každodennosti“⁷ na-

v období třetí republiky ve světle pamětních knih stanic Sboru národní bezpečnosti. *Historica Olomucensia*, 48, 2015, s. 173–191.

⁵ KOLÁŘ, O.: *Bezpečnostní poměry, Týž: Kariéra příslušníka SNB v letech 1945–1952 ve světle archivních dokumentů a vzpomínek*. Časopis Slezského zemského muzea: série B – vědy historické, 61, 2012, s. 233–240; LACKO, Martin – SABO, Ján: *Zandár troch režimov: Gustáv Polčík a jeho služba v Prievidzi v rokoch 1942–1972*. Bratislava 2011.

⁶ Ve vztahu ke zkoumanému regionu Slezska a severní Moravy viz zejména BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě, 1945–1948* (dále jen *Spravedlnost*). Šenov u Ostravy 1998; JANÁK, Dušan: *Činnost Mimořádného lidového soudu Opava v letech 1945–1948* (dále jen *Činnost*). Časopis Slezského zemského muzea: série B – vědy historické, 43, 1994, s. 245–283. Obecněji k problematice retribučního soudnictví viz FROMMER, Benjamin: *Národní očista. Retribuce v poválečném Československu*. Praha 2010; JARKOVSKÁ, Lucie: *Odplata či spravedlnost. Mimořádné lidové soudy 1945–1948 na Králověhradecku*. Praha 2008; JIŘÍK, Václav: *Nedaleko od Norimberku: z dějin Mimořádného lidového soudu v Chebu v letech 1946 až 1948*. Cheb 2000; RAPAVÁ, Ivana: *Mimořádný lidový soud v Mostě v letech 1945–1948*. Ústí nad Labem 2010. Méně zmapované „malé retribuční“ prováděné trestními nalézacími komisemi na úrovni okresů se věnuje zejména KMOCH, Pavel: *Provinění proti národní cti: „malá retribuční“ v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy* (dále jen *Provinění*). Praha 2015.

⁷ Ke konceptu tzv. Justizalltag, rozšířenému zejména v německé historiografii, viz STOLLEIS, Michael a kol.: *Justizalltag im Dritten Reich*. Frankfurt am Main 1988. Pro komparaci s předmětem studie může s ohledem na shodnost časového záběru posloužit též SZANAJDA, Andrew: *The Restoration of Justice in Postwar Hesse, 1945–1949*. New York 2007. Potřebu hlubšího studia justiční každodennosti – zejména ve vztahu k období let 1948–1989 – v českém prostředí v posledních letech zdůrazňuje zejména právní historik Petr Kreuz. Srov. KREUZ, Petr: *Stav české právní vědy a právní historiografie je otřesný*. In: <http://www.ceska-justice.cz/2015/04/petr-kreuz-stav-ceske-pravni-vedy-a-pravni-historiografie-je-otresny/> [cit. 27. 8. 2018]; *Právní historik Kreuz prozradil, co objevil ve spisech StB. A nabízí své služby ÚSTRu*. In: <http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/kauzy/Pravni-historik-Kreuz-prozradil-co-objevil-ve-spisech-StB-A-nabizi-sve-sluzby-USTRu-364519> [cit. 27. 8. 2018].

ráží na torzovitost a strohost úředních pramenů. Dokumenty osobní povahy, které bychom mohli konfrontovat s aktovým materiálem, se bohužel nepodařilo nalézt.⁸ K získání pestřejšího obrazu událostí částečně pomáhá dobový tisk.⁹ Z archivních pramenů kromě materiálů z provenience zkoumané instituce využíváme také písemnosti Krajského soudu v Opavě (dále KS Opava) a Mimořádného lidového soudu v Opavě (dále MLS Opava) coby nejbližších nadřízených instancí. V případě KS Opava je však materiál silně útržkovitý.

Téma výzkumu je časově ohraničeno obnovením státní suverenity na jaře 1945 a nástupem komunistického režimu v závěru února 1948, samozřejmě s nutnými přesahy pro zachování a dokreslení kontextu. Během sledovaného období docházelo v předmětném regionu v rámci procesu čechizace k častým změnám názvů měst a obcí, např. z Frývaldova se stal Jeseník,¹⁰ z Cukmantlu Zlaté Hory atd. V textu pro zjednodušení používáme současné české názvy. Osobní jména uvádíme v podobě, v jaké se objevují v pramenech.

2 Převzetí a personální zajištění soudu

Rudá armáda osvobodila Jesenícko počátkem května 1945 a státní struktury se zde začaly obnovovat poměrně záhy. Brzy poté začalo také – zprvu živelné – usazování českých osídlenců. Ti v první fázi mířili hlavně do úrodného prostoru „slezské Hané“ kolem Javorníku, zatímco hůře dostupné a méně atraktivní horské oblasti se kolonizovaly pomaleji a ve větší míře zde jako nezbytné pracovní síly zůstávali původní němečtí obyvatelé.¹¹ V příštích letech se již tak složitá etnická a sociální struktura regionu rozšířila o reemigranty z Volyně, Rumunska a dalších zemí.

Necelé dva měsíce po válce do sledované oblasti dorazili také justiční pracovníci. Budovu soudu v Jeseníku zajistili 2. července soudce Jaroslav Mitá-

⁸ Autor měl v době psaní studie k dispozici pozůstalost JUDr. Josefa Lesáka, který z pozice krajského soudce v Opavě byl přímým nadřízeným jeseníckého okresního soudu. Pozůstalost však obsahuje pouze fotografie a osobní korespondenci z předválečného období.

⁹ Excerpován byl jesenícký list Hraničář, dále opavské deníky Nová svoboda, Slezské slovo a Československá demokracie. Všechna periodika však reflektují téměř výhradně procesy s retribučními a hospodářskými provinilci před MLS a KS v Opavě, přičemž činnost jednotlivých okresních soudů je reflektována zcela minimálně.

¹⁰ Název „Okresní soud Jeseník“ byl užíván od 26. května 1947. Státní okresní archiv Jeseník (dále SOkA Jeseník), fond Okresní soud Jeseník (dále jen OS Jeseník), kart. 274, inv. č. 1013, č. j. Pres 3485-3/47.

¹¹ Vít LUCUK: *Vzpomínky zůstaly: osudy lidí z Jesenicka, Javornicka, Vidnavska, Žulovska a Šumberska 1938–1989*. Štítý 2016.

ček a zapisovatel František Šlězár vyslaní Krajským soudem v Olomouci.¹² Přednostou okresního soudu se na základě výnosu Vrchního soudu v Brně z 27. června 1945 stal dr. Alois Března, dosud působící v Třebíči.¹³ V Jeseníku zůstal po celé sledované období, až koncem ledna 1949 byl zařazen ke krnovskému okresnímu soudu.¹⁴ Mezi prvními 3. července 1945 nastoupil službu v Jeseníku také soudce dr. Miloslav Čáslava přeložený z Vyškova.¹⁵

Jesenickému soudu byly podřízeny okresní soudy v Javorníku, Vidnavě a Zlatých Horách. Na jaře 1946 se zvažovalo založení krajského soudu v Šumperku, který by převzal jurisdikci nad částí zkoumaného teritoria, proti čemuž se rázně ohradil dr. Března s poukazem na nutnost zachování územní a správní celistvosti Slezska. Mimo dopravního propojení dále argumentoval významem Opavy coby historického správního centra, jehož postavení utrpělo v důsledku válečných událostí.¹⁶

Dlouhodobý problém po celé sledované období představoval nedostatek kvalifikovaných zaměstnanců. Právě žádosti o personální posílení zároveň poskytují cenný vhled do poměrů u soudu. Koncem listopadu přednosta jesenického soudu žádal o urychlené přidělení okresního soudce Františka Nožičky ze Židlochovic, které bylo již počátkem října přislíbeno a poté odloženo. Žadatel zdůraznil, že je v současnosti jediným činným soudcem zdejšího soudu a při objemu 50–60 uvalených vazeb denně nezvládá vyřizovat agendu.¹⁷

O čtvrt roku později, 25. února 1946, Jeseník žádal o jednoho soudce, tři pomocné kancelářské síly a jednoho pomocného zřízence. Kromě velkého počtu vězňů byl soud vytížen také agendou spojenou s majetkovými převody v rámci osídlování regionu a s ním spjatého přerozdělování německého majetku. Časté byly také žádosti o soudní ověření různých dokumentů. Okresní

¹² SOkA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1010, č. j. Pres 3-10/45.

¹³ SOkA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1018, č. j. Pres 354-4/45.

¹⁴ SOkA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1018, č. j. Pres 34-4/49.

¹⁵ SOkA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1018, č. j. Pres 1/45.

¹⁶ SOkA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1013, č. j. Pres 53-3/46. Jelikož sám Března do regionu přibyl teprve krátce předtím, je možné, že spíše než o vyjádření osobního názoru šlo o přijetí argumentace jeho nadřízených v Opavě, zejména přednosta KS Jakuba Lesáka napojeného na slezské patriotické intelektuální kruhy. Obecně k problematice slezské identity a územní integrity v předmětném období srov. JIRÁSEK, Zdeněk –KNAPÍK, Jiří: *Nechtěné Slezsko: reflexe českého „slezanství“ v poválečném Československu (1945–1969)*. Soudobé dějiny, 17, 2010, s. 421–440.

¹⁷ SOkA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1019, č. j. Pres 62-4/45. Nožička nakonec do Jeseníku nastoupil až počátkem ledna 1946. SOkA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1018, č. j. Pres 81-4/45.

soud přitom disponoval pouhými pěti kancelářskými silami. Dva zřizenci, z nichž jeden zajišťoval i distribuci pošty, nezvládali plně pokrýt dozor nad vězni. Při předvádění zadržených k výslechu či k lékaři musel službu konající zřízenec nechat věznici zcela bez dozoru.¹⁸

Žádost o personální posílení se opakovala v polovině listopadu 1946. Tehdy okresní soud zdůrazňoval zejména množství exekučních výkonů, na které stávající zaměstnanci nestačí.¹⁹ Ještě v červenci 1947 chyběli dva pragmatickáni úředníci pro vedení pozemkových knih ve Vidnavě a Zlatých Horách, dvě pomocné kancelářské síly „*k úkolům zapisovatelským*“ a jeden obvodní soudce. Žádost o nové pracovní síly podpořila i zaměstnanecká rada.²⁰

Mezi justičními zaměstnanci o službu na Jesenicku patrně nebyl valný zájem. Příliš motivace ke stěhování do pohraničí jistě neměli zejména zaměstnanci vychovávající nezletilé potomky. Bezpečnostní situace v regionu zůstávala nejistá, české školství se zde teprve utvářelo a chyběla i další občanská vybavenost. Nespokojenost měly zmírnit různé nouzové finanční výpomoci a další příspěvky, jak dokládá mimo jiné případ revidenta Františka Doležala, otce dvou dětí, který v lednu 1948 žádal o mimořádný příspěvek.²¹ Zaměstnanci dostávali také paušální částky na zajištění nutného – zejména kancelářského – vybavení. Kupříkladu přednosta soudu Března při nástupu obdržel 700 korun „na opatření pracovní výstroje“.²²

Složitá byla rovněž bytová situace. V prosinci 1945 byly pro tento účel vyhrazeny domy č. 30 a 72 v Masarykově ulici v Jeseníku, postupem času se však prostor ukázal jako nedostačující.²³ Ostatně v létě 1946 měl jesenický soud 15 systematizovaných zaměstnanců, z toho 12 ženatých.²⁴ Ještě v listopadu 1948 okresní soud žádal MNV v Jeseníku o poskytnutí uvolněného domu č. 398 pro justiční zaměstnance s rodinami.²⁵ Pozornost zasluhuje jednání z podzimu 1945 o zajištění bytů pro soudní úředníky v Javorníku. Místní správní komise nemohla aktuálně poptávce vyhovět, nicméně vyjádřila se, že „po úpravě hranic a posunu členů finanční stráže a četnictva uvolní se

¹⁸ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1019, č. j. Pres 17-7/46.

¹⁹ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1019, č. j. 17-4/47.

²⁰ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1019, č. j. 71-7/47.

²¹ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1018, č. j. 71-4/48.

²² SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 276, inv. č. 1018, č. j. Pres 2013-4/45.

²³ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 276, inv. č. 1031, č. j. Pres 2546-15/45.

²⁴ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 276, inv. č. 1031, č. j. Pres 32871/46.

²⁵ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 276, inv. č. 1031, č. j. Pres 22-15/48.

později i budovy novější.“²⁶ Autor patrně počítal s připojením Kladska k Československu, jež se v té době již začínalo jevit jako nereálné.²⁷

Celkově můžeme konstatovat, že personální konsolidace byla dosti pozvolná a částečně zatížená fluktuací zaměstnanců. Navíc ne všichni se na svých pozicích osvědčili. K problémovým jedincům patřil revident Vladimír Švehla. Ten nastoupil službu v Jeseníku v polovině července 1945 a již o dva měsíce později zanedbával pracovní docházku. Tento stav snad souvisel s onemocněním Švehlova syna, který následně zemřel počátkem června příštího roku. Rodinná tragédie měla na Švehlovu pracovní morálku neblahý vliv, dotyčný propadl alkoholismu.²⁸ V důsledku toho musel být na jaře 1949 hospitalizován v Ústavu pro duševně a nervově choré ve Šternberku.²⁹

Také pracovní výkony pomocného zřízence a bývalého legionáře Otto Syky opakovaně podlamovaly jeho vleklé zdravotní potíže, v jejichž důsledku nakonec v září 1946 zemřel ve věku 53 let.³⁰ I další zaměstnanci byli opakovaně zdravotně indisponováni, naštěstí však bez fatálních následků. Zejména v závěru roku 1946 rozšířená nemocnost znemožnila zaměstnancům, kteří zůstali ve službě, řádně čerpat dovolenou.³¹

Službu ovlivňovalo také vytížení justičních pracovníků dalšími povinnostmi. Např. soudce Miloš Čáslava se angažoval v okresní správní komisi na pozici bezpečnostního referenta, pročež musel na podzim 1945 žádat o mimořádnou dovolenou. Prosbu však KS v Opavě zamítla.³² V situaci, kdy se proces osídlování pohraničí teprve rozbíhal a navzdory omezeným lidským zdrojům bylo třeba řešit řadu správních úkolů, nebyla podobná kumulace funkcí ničím výjimečným.³³ Z dnešního pohledu působí obskurně zejména vysílání soudců a soudních úředníků na brigády v průmyslu a zemědělství

²⁶ SOkA Jeseník, OS Jeseník, kart. 275, inv. č. 1020, č. j. Pres 17-15/45.

²⁷ Srov. MUSIL, František: *Kladsko*. Praha 2007.

²⁸ Na rozšíření alkoholismu v pohraničí upozorňoval i dobový tisk. Viz *Zlý fantom pohraničí – opilství*. Hraničář: protifašistický list okresu Frývaldova. Č. 21, 28. 6. 1947, s. 2.

²⁹ SOkA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1018, č. j. Pres 204-4/49.

³⁰ SOkA Jeseník, OS Jeseník, kart. 275, inv. č. 1022.

³¹ SOkA Jeseník, OS Jeseník, kart. 275, inv. č. 1022, č. j. Pres 2-6/47.

³² SOkA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1019, č. j. Pres 62-4/45; inv. č. 1018, č. j. Pres. 2543-4/45.

³³ Ostatně již před válkou byl kupříkladu opavský policejní ředitel Jan Wiedermann mimo své funkce členem několika charitativních a osvětových sdružení. Taktéž předseda KS dr. Lesák po roce 1945 zasedal ve výboru usilujícím o obnovu nacisty zničeného památníku na Ostré hůrce na Opavsku.

v závěru sledovaného období. Nasazení do výroby se nevyhnul ani přednosta soudu dr. Března.³⁴

Celkové a dlouhodobé přetížení pracovníků komentoval Března ve zprávě z ledna 1947: „Větší výkonnost nelze za žádných okolností již dosíci a také ani takovou nemohu požadovati, jelikož tito zaměstnanci od prvopočátku pracovali daleko přes čas, což za uvedených okolností při nejlepší vůli udržení řádného chodu služby nebylo ani jinak možné“. Zaškolování nováčků zaměstnance přirozeně zatěžovalo, proto přednosta soudu důrazně doporučoval přidělovat do pohraničí hlavně zkušené pracovníky.³⁵ Z dochovaných osobních spisů však vyplývá, že nemalou část personálu dlouhodobě tvořili nováčci, často navrátilci z totálního nasazení.

Jak si jesenický soud stál v očích nadřízených instancí, nevíme. Ve sledovaném období nemáme doloženy inspekční cesty činovníků krajského či zemského soudu nebo ministerstva. Až z listopadu 1948 se dochoval záznam o návštěvě vrchního odborného rady Hlaváčka z ministerstva spravedlnosti, účel a průběh jeho cesty však prameny nespécifikují.³⁶

3 Materiální zabezpečení a interní chod úřadu

Při přebírání jesenického soudu počátkem července 1945 bylo konstatováno, že válečné události nevedly k poškození budovy. Výraznější stopy na objektu nezanechalo ani působení Rudé armády, která areál několik týdnů využívala jako věznici. Přejímajícím úředníkům se v budově podařilo zastihnout posluhovačku Hoppeovou a posléze s pomocí zpravodajského důstojníka Ctibora Nováka³⁷ vyslechnout i další německé zaměstnance soudu včetně vrchního úředního soudce Reinera van Aken.³⁸ Z šetření vyplynulo, že okupační úřady před příchodem fronty přesunuly část písemností do Bukovic a Zábřehu, kde se většinu dokumentace podařilo dohledat.³⁹

³⁴ SOkA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1018, č. j. Pres 27-4/49.

³⁵ SOkA Jeseník, OS Jeseník, kart. 275, inv. č. 1022, č. j. Pres 2-6/47.

³⁶ SOkA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1013, č. j. Pres 99-3/48.

³⁷ Ctibor Novák byl švagrem známého účastníka domácího odboje Josefa Mašína staršího, v roce 1955 byl popraven pro údajný podíl na činnosti Mašínových synů zaměřené proti komunistickému režimu. Viz NĚMEČEK, Jan: *Mašínové. Zpráva o dvou generacích*. Praha 1998.

³⁸ Zemský archiv Opava (dále ZAO), fond Mimořádný lidový soud Opava (dále MLS Opava), sign. Ls1415/46.

³⁹ SOkA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1010, č. j. Pres 3-10/45.

Budovu soudu ve Vidnavě zajistili na přelomu srpna a září 1945 soudce Ladislav Dahne z Hranic a kancelářský pomocník Ludvík Nantl, kteří byli po provedení úkolu odvoláni.⁴⁰ Klíče od objektu při odchodu předali správnímu komisaři města a část inventáře nechali převézt k soudům do Jeseníka a Zábřehu.⁴¹ Během svého pobytu ve Vidnavě dotyční krátce vyslechli dosavadního německého přednostu soudu dr. Františka Hatwiga a justičního inspektora Josefa Hermanna ohledně činnosti soudu za okupace a okolností evakuace spisového materiálu před příchodem fronty.⁴² Stav soudní budovy Dahne hodnotil jako dobrý, utrpěla pouze okna, vysklená výbuchem nedalekého mostu při ústupu německé armády.

Při přebírání budov dříve využívaných německými soudy se personál v první řadě zajímal o aktový materiál. Např. ve Vidnavě se podařilo zajistit 16 svazků poručenských a opatrovnických spisů, dále nevelké množství spisů pozůstalostních a umořovacích.⁴³ Dá se předpokládat, že s ohledem na následné vysídlení většiny německého obyvatelstva byla nakonec využitelnost této majetkové a občanskoprávní agendy relativně omezená. Ostatně i další dokumenty dokládají, že některé soudy si se staršími německými spisy nevěděly rady a z vlastní iniciativy je zasílaly např. archivu ministerstva vnitra.⁴⁴ Cennější akvizici se ukázalo být množství kancelářských potřeb včetně nedostatkového papíru, zajištěné v Jeseníku při přebírání soudní budovy v červenci 1945.⁴⁵

Sídlo soudu v Jeseníku na Masarykově ulici č. 72, v domě postaveném na počátku 20. století, bylo v roce 1946 hodnoceno jako „*stavebně v dobrém stavu*“ a s výjimkou opravy fasád nevyžadovalo výraznější zásahy. Pro úřední účely objekt vyhovoval, pouze panovala snaha uvolnit obytné místnosti přidělením služebních bytů mimo budovu.⁴⁶ O přemístění soudu se jednalo až koncem roku 1948 v souvislosti s poúnorovou reorganizací justice.⁴⁷

Ne všude byly podmínky takto optimální. Věznice v Javorníku sídlila v budově z roku 1857. Tu v roce 1941 říšská finanční správa převedla na sou-

⁴⁰ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1011, č. j. Pres 1550-3/45.

⁴¹ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1011, č. j. Pres 5414-10/45; Pres 8300-30/45.

⁴² SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1011, č. j. Pres 8300-30/45. Hatwig v této souvislosti sdělil, že vazební věznice ve Vidnavě byla používána do ledna 1943 a že soud úřadoval do evakuace města 27. března 1945.

⁴³ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1011, č. j. Pres 49-3/45.

⁴⁴ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1009, č. j. Pres 11.440-30/46.

⁴⁵ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1010, č. j. Pres 3-10/45.

⁴⁶ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 276, inv. č. 1030, č. j. Pres 21/46.

⁴⁷ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 276, inv. č. 1030, č. j. Pres 6169/48.

kromého vlastníka Antonína Kapse.⁴⁸ Formální komplikaci šlo samozřejmě řešit díky nařízením o neplatnosti majetkových převodů z doby nesvobody a o konfiskaci nepřátelského majetku, nicméně soud o starou budovu zjevně příliš nestál. Situaci navíc komplikoval fakt, že javornickou soudní budovu státu pronajímala vratislavská arcidiecéze. V listopadu 1948 byl do Javorníku vyslán revident Švehla, aby jednal o zajištění vhodnějších prostor pro soud a vazební věznici – ideálně tak, aby oba objekty byly propojeny nebo těsně sousedily. Švehla po provedení průzkumu doporučil jako nejvhodnější řešení stavbu nové budovy, která by sloužila jako soud, věznice i služební ubytovna.⁴⁹

Právě ubytování přímo v soudních objektech se nezřídka pojilo s provozními problémy. Svě o tom jistě věděl právě Švehla, jenž na podzim 1945 užíval byt po německém soudci Hatwigovi v budově vidnavského soudu. Hatwig, dosud dlící ve Vidnavě a patrně čekající na zařazení do odsunu, musel pro Švehlu byt vyklidit.⁵⁰ Později v listopadu 1945 byl Hatwig zatčen pro retribuční delikty.⁵¹ Převzetí bytu se neobešlo bez komunikačního šumu mezi jesenickým okresním soudem a nadřízeným KS v Opavě, jehož správce dr. Jakub Lesák opakovaně urgoval sdělení, zda již došlo k předání bytu.

Vzhledem k množství úkolů a nedostatku personálu se činnost soustředila na jesenickou centrálu, zatímco podřízené soudy sloužily toliko k zajišťování knihovní kancelářské agendy. Již v říjnu 1945 padlo rozhodnutí, že „ve Vidnavě a Javorníku zůstanou jen pozemkové knihy, kdežto soudní věznice nebude ani ve Vidnavě ani v Javorníku“.⁵² Agendu „venkovských“ soudů obstarávali (nejpozději od října 1945) referenti vysílání pouze v určité dny z Jeseníku.⁵³ Mezi prvními tuto práci vykonával již zmíněný Vladimír Švehla. Možná i jeho časté cesty mezi jednotlivými pracovišti, kdy nebyl pod dohledem nadřízených, později přispěly k propuknutí zmíněných kázeňských problémů.⁵⁴ Ostatně při jiné příležitosti dr. Března na jaře 1947 konstatoval, že trvalé přidělení zřízence do Vidnavy by znamenalo ponechat dotyčného téměř bez dozoru.⁵⁵

⁴⁸ SOKa Jeseník, OS Jeseník, kart. 276, inv. č. 1030, výt. čís. 2/45.

⁴⁹ SOKa Jeseník, OS Jeseník, kart. 276, inv. č. 1030, č. j. Pres 22-3/45.

⁵⁰ SOKa Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1011, č. j. Pres 26-10/45.

⁵¹ SOKa Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1016, č. j. Pres 29-10/45.

⁵² SOKa Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1011, č. j. Pres 20-10/45.

⁵³ SOKa Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1012, č. j. Pres 15-3/45.

⁵⁴ SOKa Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1012, č. j. Pres 1945-3/45.

⁵⁵ SOKa Jeseník, OS Jeseník, kart. 275, inv. č. 1022, č. j. Pres 2028-7/47.

O poměrech zajímavě vypovídá zpráva z 13. května 1948, jejíž obsah s největší pravděpodobností koresponduje i se situací v dřívějším období. Podle ní knihovni agenda ve Zlatých Horách obstarávali dva revidenti, dojíždějící za tímto účelem patrně z Jeseníku. Na vedení zmíněné agendy byly vyhrazeny čtyři dny v měsíci, během nichž úředníci zpravidla přespávali v budově zlatohorského soudu, případně se zde střídali po dvou dnech. Denní dojíždění se s ohledem na špatné spojení a časovou náročnost jevílo jako nevhodné, proplácení noclehů v hotelu nepřicházelo z finančních důvodů v úvahu. Vytápění a úklid si zaměstnanci zajišťovali sami, jelikož se doposud nepodařilo opatřit posluhovačku.⁵⁶ Situaci dost možná komplikoval i fakt, že budova soudu byla majetkem města.⁵⁷ O tom, že nešlo o problém nikterak nový, svědčí Březnova žádost z ledna 1946 o přidělení stálého pracovníka k zajištění knihovni agendy u podřízených „venkovských“ soudů.⁵⁸ Pokus o systematictější řešení situace u podřízených soudů je doložen až z prosince 1949, kdy KS v Olomouci, jemuž bylo Jesenicko nově podřízeno, jednal o zajištění vhodnějších prostor pro vedení pozemkových knih ve Vidnavě.⁵⁹

Ve Zlatých Horách byla agenda soudu postupně utlumena dokonce natolik, že počátkem roku 1949 nakonec došlo k pronájmu části soudní budovy a věznice městu.⁶⁰ Již v předchozím roce část objektu využívali rekreatanti.⁶¹ Přitom na podzim 1945 byla budova z roku 1913 v majetku státu hodnocena jako moderní a reprezentativní, důvody jejího omezeného využívání vlastníkem lze tedy hledat zejména v nevýhodné poloze a postupně likvidaci systému soudních okresů.⁶²

Chod soudů byl přirozeně závislý na spolupráci s dalšími subjekty, zejména samosprávami. Že vzájemná komunikace vždy neprobíhala hladce, dokládá dopis dr. Březny pro ONV v Jeseníku ze 4. ledna 1947. Přednosta okresního soudu zde poukázal na fakt, že některé obce nedodávají soudu včas požadované informace, v důsledku čehož se nedaří dostát závazku co nejrychlejšího vyřizování soudních pří, stanovenému dvouletým plánem.⁶³ Soud vzhledem k nedostatku personálu nemohl u obcí urgovat všechny nedo-

⁵⁶ SOKa Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1012, č. j. Pres 14-19/48.

⁵⁷ SOKa Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1011, č. j. Pres 29-10/45.

⁵⁸ SOKa Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1012, č. j. Pres 288-1/46.

⁵⁹ SOKa Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1011, č. j. Pres 79-56/49.

⁶⁰ SOKa Jeseník, OS Jeseník, kart. 276, inv. č. 1030, č. j. Pres 30-3/49.

⁶¹ SOKa Jeseník, OS Jeseník, kart. 275, inv. č. 1030, č. j. Pres 26-477-15n/48.

⁶² SOKa Jeseník, OS Jeseník, kart. 275, inv. č. 1030, č. j. Pres 16-15/45.

⁶³ BLÁHOVÁ, Jana a kol.: *Právníká dvouletka: rekonstrukce právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. Praha 2014.

řešené záležitosti. Oproti tomu jednotlivé MNV měly dle Březny předpoklad požadovanou agendu zvládnout, jelikož disponovaly vlastními tajemníky.⁶⁴

Někteří zaměstnanci si při službě průběžně zvyšovali kvalifikaci absolvováním kurzů a skládáním zkoušek, nejčastěji z psaní na stroji. Tu musel nově přijatý zaměstnanec obvykle složit do čtyř měsíců od nástupu do služby.⁶⁵ V neposlední řadě byl soud příležitostně žádán o nominaci zaměstnanců, kteří měli obdržet vyznamenání či pamětní odznaky za účast v protinacistickém odboji. V případě Jeseníku šlo o Bohuslava Vojana (původní příjmení Wenzhans si změnil krátce po válce), příslušníka komunistické ilegální skupiny a politického vězně. Toho soud v březnu 1947 doporučil pro udělení Pamětního odznaku druhého národního odboje.⁶⁶ Nedílnou součástí agendy tvořila také jednání o dílčích úpravách obvodů působnosti jednotlivých soudů, jež probíhala po celé sledované období.

4 Trestní a občansko-právní agenda

K prvním úkolům justičních orgánů patřil dohled nad odstraněním všech symbolů z doby nesvobody, jež bylo nařízeno v polovině července 1945. Neuposlechnutí výnosu se trestalo pokutou do výše 5 tisíc korun nebo dvěma týdny žaláře.⁶⁷

Daleko důležitější a podstatně komplikovanější otázkou se však ukázala být retribuční problematika. Její provádění se neobešlo bez určitých zmatků daných nedostatečnou informovaností.⁶⁸ Z počátku panovala nejistota, zda vůbec zahajovat přípravná řízení proti retribučním provinilcům německé a maďarské národnosti, jelikož v očekávání jejich předpokládaného hromadného vysídlení se náklady a úsilí vynaložené na jejich stíhání a následné věznění jevíly jako nerentabilní.⁶⁹ Zároveň však na tuzemském i mezinárodním poli existovala silná poptávka po jednoznačném označení a potrestání viníků. Počáteční tápavost odráží stanovisko ministerstva spravedlnosti

⁶⁴ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1008, č. j. Pres 3-1/47.

⁶⁵ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 275, inv. č. 1022, č. j. Pres 2245-6/46.

⁶⁶ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 275, inv. č. 1022, č. j. Pres 2218-26/47.

⁶⁷ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1008, č. j. Pres 19400- 1a/45.

⁶⁸ Srov. JELÍNEK, Petr: *Praxe mimořádného lidového soudnictví v komparativním pohledu*. Brno 2016 (nepublikovaná diplomová práce).

⁶⁹ Ilustrovat to lze i na příkladu vyšetřování tzv. liptaňské tragédie ze září 1938, které bylo v srpnu 1945 z důvodů přeplněnosti věznic, přetížení policejních a soudních orgánů a očekávaného vysídlení vyšetřovaných zastaveno a k jeho obnovení došlo až po dvou měsících díky rozšíření povědomí o závažnosti případu. ZAO, MLS Opava, sign. Ls1560/46.

z 8. ledna 1946, že „zásadně není vyloučeno konání přípravného vyšetřování pro činy trestné podle retr. dekretu ani proti osobám německé nebo maďarské národnosti“.⁷⁰ Citovaný dotaz okresního soudu ilustruje ještě jeden důležitý aspekt, totiž přihlížení k národnosti obviněných. Okresní politická správa je totiž žádána o sdělení počtu „Slovanů“ mezi internovanými.⁷¹

Základní vhled do následujících událostí nám poskytují měsíční výkazy. Podle nich jesenický tribunál v únoru 1946 řešil 264 retribučních kauz, z toho 178 nových otevřených právě v tomto měsíci. Z vyšetřovanců bylo 58 v soudní vazbě v Jeseníku, další se nacházeli v internačních střediscích v Adolfovicích (68), Javorníku (31) a Jeseníku (102).⁷² Na řešení retribuční agendy se podíleli soudce Františe Nožička, kancelářský asistent Emil Složil, vrchní kancelářský oficiant Ludvík Nantl a soudní kancelářský asistent František Chřištof. Z řešených případů bylo 55 předáno Státnímu zastupitelství v Opavě.⁷³ V dalších měsících počty i složení tribunálů kolísaly, obvykle se však v každém měsíci zahajovalo přes 100 nových řízení. Vedle Františka Nožičky zde příležitostně figuroval i druhý soudce Jaroslav Šperling.⁷⁴

K 22. lednu 1946 bylo v internačních táborech na Jesenicku drženo 1209 osob převážně německé národnosti, z toho asi 250 SNB vyšetřoval pro retribuční delikty. Pro takové množství vyšetřovanců nestačila kapacita vazebních věznic, proto soud přistoupil k praxi, v pohraničí značně rozšířené, postupného předvolávání obviněných k výslechům a přelíčením z internačních táborů.⁷⁵ V dubnu 1946 jesenický soud žádal okresní správní komisi o zajištění, aby byli vyšetřovanci v táborech separováni od ostatních internovaných, což se v praxi nejspíše striktně nedodržovalo.⁷⁶ Ostatně z činnosti MLS Opava jsou známy případy, kdy obvinění byli v důsledku komplikovaných a hektických poměrů drženi na cele se svými spolupachateli či svědky, kteří měli v jejich kauzách vypovídat. Přirozeně tak docházelo ke koordinaci výpovědí.⁷⁷

Tempo přípravných řízení k retribučním procesům bylo pomalejší, než se čekalo. Již koncem února 1946 správce KS v Opavě Jakub Lesák žádal

⁷⁰ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1016, č. j. 50.175/45-IV/1.

⁷¹ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1016, č. j. Pres 41-3/46.

⁷² Srov. CHOCHOLATÝ GRÖGER, FRANZ: *Internační tábory na Frývaldovsku a činnost kpt. Ctibora Nováka*. In: <http://nassmer.blogspot.com/2010/01/internacni-tabory-na-fryvaldovsku.html> [cit. 27. 8. 2018]

⁷³ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1016, č. j. Pres 35-3/46.

⁷⁴ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1016, č. j. Pres 49-3/46.

⁷⁵ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1016, č. j. Pres 506-3/46.

⁷⁶ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1016, č. j. Pres 41-3/46.

⁷⁷ ZAO, MLS Opava, sign. LS 313/46; Ls1560/46.

o urychlené dořešení některých kauz.⁷⁸ Situaci přinejmenším v této počáteční fázi komplikovala i agilita příslušníků SNB, kteří zajišťovali a předávali soudu domnělé retribuční provinilce, jejichž „hříchy“ nebyly právně stíhatelné.⁷⁹

K 7. březnu 1946 se v internačních střediscích nacházelo asi 800 retribučních vyšetřovanců a okresní úřadovna Státní bezpečnosti (dále StB) předpokládala zahájení řízení v dalších zhruba 3 000 případů. Pro rychlejší zpracování retribuční agendy přednosta soudu dr. Března doporučoval personálně posílit nejen justiční složky, ale též služebnu StB. Při výběru pracovníků měl být kladen důraz na jazykovou kompetenci a místní znalost. Nároky na kriminalisty rostly kvůli nedostatku soudců (retribuční záležitosti vyřizovali pouze Nožička a Šperling), kteří k včasnému zvládnání povinnosti potřebovali detailně a profesionálně připravené podklady.⁸⁰ Navzdory komplikacím mohl dr. Šperling 30. června 1946 hlásit d Opavy, že všechny případy spadající do „velké retribuční“ již byly oznámeny či předány MLS.⁸¹

Stručné shrnutí průběhu retribuční na Jesenicku nacházíme v relaci soudu pro ministerstvo spravedlnosti z dubna 1948. Zde jsou bohužel uvedena pouze čísla jednotlivých spisů, nikoliv nacionále a prohršky obviněných. Ty můžeme částečně rekonstruovat z agendy MLS Opava.⁸² Zatímco roku 1946 byly řešeny stovky kauz, v následujícím roce jsou zaznamenány pouhé dva případy. Tento stav plně koresponduje se základními trendy retribuční justice, jejíž aktivita kulminovala právě v roce 1946.⁸³

Paralelně se soudním šetřením probíhala i tzv. Malá retribuční, tedy činnost trestních nalézacích komisí (dále TNK) na úrovni okresu, které postihovaly drobnější provinění.⁸⁴ V některých okresech panoval pochopitelný zájem o členství erudovaných justičních pracovníků v TNK. To bylo výnosem ministerstva spravedlnosti z 20. února 1946 povoleno, avšak s doporuče-

⁷⁸ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1016, č. j. Pres 1416-3/46.

⁷⁹ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1016, č. j. Pres 19-3/46.

⁸⁰ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1016, č. j. Pres 21-26/46.

⁸¹ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1015, č. j. Pres 67-3/46.

⁸² Zde se vyjma poměrně rutinních kauz funkcionářů NSADP a přidružených organizací dochovalo také několik záznamů spojených s vyšetřováním průběhu henleinovského povstání v září 1938 a také k případu Alfreda Schilda, následně popraveného v Opavě za podíl na likvidaci židovských ghatt na polském území, viz níže. Podrobnější rozbor retribučních deliktů v regionu je však mimo rámec této studie.

⁸³ Srov. BORÁK, M.: *Spravedlnost*; JANÁK, D.: *Činnost*.

⁸⁴ Srov. KMOCH, P.: *Provinění*; CHROBÁKOVÁ LNĚNÍČKOVÁ, Andrea „Maly“ retribuční dekret v Ostravě 1945–1948. Brno 2010 (nepublikovaná diplomová práce).

ním, že zaneprázdnění již tak vytížených zaměstnanců soudů dalšími úkoly je „*na újmu výkonu soudnictví*“.⁸⁵

Mimo retribuční agendy soud přirozeně řešil celou řadu dalších trestních a majetkoprávních záležitostí, o nichž jsme bohužel informováni jen velmi torzovitě. Častý jev představovala exekuční řízení. Podle relace z května 1947 byl soudní podúředník Karel Kalous plně zaneprázdněn exekuční agendou, takže část jeho povinností musel přednosta soudu delegovat na dvojici pomocných zřízenců Josefa Prokopa a Jindřicha Domeše, s nimiž se původně počítalo pro zařazení do Vidnavy.⁸⁶

5 Vazební věznice

Objekty věznic byly zpravidla převzaty společně se soudy. Pikantní je, že v jesenické věznici v době jejího přejímání dosud bydlel bývalý německý dozorce, který se před nedávnem vrátil z fronty.⁸⁷ Jak vypadalo jeho soužití s novými zaměstnanci, z pramenů bohužel nevysvítá.

Věznice v Jeseníku byla zařízena pro 45 osob, nouzově jich mohla pojmout až 80. To se také v prvních poválečných měsících stalo.⁸⁸ V této fázi šlo patrně o důsledky spontánního zatýkání prováděného SNB a neregulérními ozbrojenými formacemi a část vězňů byla nejspíše postupně přemístěna do internačních a pracovních táborů. Koncem března 1946 se však maximální kapacita opět téměř naplnila, zřejmě především v souvislosti s rozběhem retribuční mašinerie. Muselo se zvažovat, které případy jsou natolik zásadní, aby došlo k umístění obviněných do vazby. Výběr probíhal ve spolupráci s orgány SNB a správou internačních táborů.⁸⁹

O neutěšených poměrech v prvních poválečných měsících svědčí také fakt, že vězeňští dozorcí v Jeseníku zpočátku nedisponovali žádnými střelnými zbraněmi.⁹⁰ V prosinci 1945 již měl dozorce k dispozici jednu pistoli polské výroby.⁹¹ Správce věznice v Javorníku Josef Hecl, který byl poněkud překvapivě do funkce jmenován správním komisařem města a nikoliv sou-

⁸⁵ SOKa Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1016, č. j. Pres 1762-3/46.

⁸⁶ SOKa Jeseník, OS Jeseník, kart. 275, inv. č. 1022, č. j. Pres 2028-7/47.

⁸⁷ SOKa Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1010, č. j. Pres 3-10/45.

⁸⁸ SOKa Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1010, č. j. Pres 3-10/45.

⁸⁹ SOKa Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1016, č. j. Pres 31-3/46.

⁹⁰ SOKa Jeseník, OS Jeseník, kart. 277, inv. č. 1032, č. j. Pres 2-16/45.

⁹¹ SOKa Jeseník, OS Jeseník, kart. 277, inv. č. 1036, č. j. Pres 76-16/45.

dem, používal kromě přidělené pistole i osobní zbraň.⁹² Ostatně lze předpokládat, že také další justiční pracovníci si v nebezpečných poválečných poměrech opatrovali vlastní zbraně.

Ve Vidnavě již krátce po převzetí soudu vyvstal problém s tím, že SNB začala používat tamní vazební věznici pro své účely. V polovině listopadu 1945 se dr. Března obrátil na asistenta Švehlu s písemným dotazem, kdo dal policejním orgánům povolení užívat objekt patřící soudu, a s apelem, aby „dosavadní neoprávněný uživatel zařídil vyčištění této věznice na své útraty“.⁹³

Prozatímní velitel stanice SNB ve Vidnavě argumentoval, že vazební věznici využíval pouze výjimečně k internaci zatčených osob na jednu noc, než tyto mohly být odeslány do věznice okresního soudu v Jeseníku nebo do internačního tábora v Javorníku. Připustil, že příslušníci SNB si objekt zabrali sami po svém příchodu do Vidnavy, později ji však prý využívali s Březnovým souhlasem.⁹⁴ Pokud tomu tak skutečně bylo, pak můžeme citovaný Březnův dopis Švehlovi chápat jako poněkud alibistický pokus o zakrytí vlastního administrativního pochybení. Především však jde o názorný doklad improvizace v mimořádných poválečných poměrech.

Mezi dochovanými dokumenty zaujme také katalog vězeňské knihovny v Jeseníku, budované patrně již delší dobu před válkou. Najdeme zde 92 titulů převážně v německém jazyce, často s náboženskou tematikou, ale též práce z oblasti historie a dějin literatury. Přirozeně nechybí ani publikace věnované dílu T. G. Masaryka. Knihy neodpovídající „*duchu lidovému, pokrokovému a národním*“ musely být v prosinci 1945 na základě ministerského výnosu vyřazeny.⁹⁵

Více než kulturní vyžití vězňů soud zaměstnávala zdravotní péče o ně. Otázka obsazení funkce vězeňského lékaře se začala řešit poměrně záhy po převzetí soudu, již v závěru července 1945. Tehdy prezidium Vrchního soudu varovalo okresní soudy v pohraničí před zaměstnáváním lékařů přicházejících ze Slovenska, jelikož by se mohlo jednat o politicky nespolehlivé někdejší exponenty Tisova režimu.⁹⁶ Na podzim začal jesenický soud využívat služeb jediných dvou českých lékařů ve městě, městského a vojenského. V listopadu dr. Března vyhlásil výběrové řízení na pozici smluvního lékaře, do něhož se přihlásil pouze městský lékař Jaromír Hejl. S ním byla následně

⁹² SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 277, inv. č. 1036, č. j. Pres 76-16/45.

⁹³ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1011, č. j. Pres 29-10/45.

⁹⁴ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1011, č. j. Pres 29-10/45.

⁹⁵ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 277, inv. č. 1036.

⁹⁶ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 277, inv. č. 1034, č. j. Pres 16460/5z/45.

sepsána smlouva s paušálním platem 100 korun měsíčně.⁹⁷ Za tentýž obnos práci později vykonávali i Hejlovi nástupci.

Značný problém nastával v případech, kdy zdravotní stav vězně vyžadoval hospitalizaci. Vězeňská nemocnice v Opavě byla z Jesenicka značně vzdálena a transport pacienta nebyl vždy možný, v okresní veřejné nemocnici v Jeseníku zase nebylo možné zajistit nad vězni adekvátní dohled. V situaci, kdy počty dozorců stěží stačily na zajištění chodu věznice, nepřicházelo v úvahu ponechat jednu dozorcí sílu v nemocnici. Kupříkladu v dubnu 1946 tak z nemocničního ošetřování uprchl Viktor Langer.⁹⁸ Když byli v červnu 1947 hospitalizováni trestanci František Breth a Richard Schwarzer, vedení okresní nemocnice písemně informovalo přednostu soudu, že odmítá nést odpovědnost za případný útěk.⁹⁹

O skladbě vězňů nejsme podrobněji informováni, byť lze přirozeně předpokládat převahu osob německé národnosti, zejména retribučních delikventů. To ostatně potvrzují zachované dílčí seznamy osob držených v jesenické vazební věznici. V těchto soupisech však nacházíme i jména ruského či ukrajinského původu.¹⁰⁰ V těchto případech se patrně jedná o osoby, zavlčené do regionu během války na nucené práce.

S ohledem na komplikovanost poválečných poměrů nepřekvapí, že příležitostně docházelo k útekům vězňů. Kuriózní případ se udál 26. listopadu 1947, kdy pomocný zřízenec Jindřich Domes v Jeseníku transportoval vězenkyni Annu Koběřskou na lékařskou prohlídku. Cestou zpět do věznice Koběřská dozorce přesvědčila, aby jí v obchodě koupil trochu pečiva, jelikož se prý s ohledem na svůj zdravotní stav obávala vězeňské stravy. K soucitnému postoji snad zřízence přiměla jeho vlastní zkušenost z totálního nasazení a věznění v Norimberku během druhé světové války. Zatímco byl Domes v obchodě obsluhován, Koběřská se dala na útěk a záhy zmizela dozorcí v ulicích města. Za zanedbání povinností soud šestadvacetiletého kroměřížského rodáka Domese potrestal pouze písemnou důtkou s ohledem na jeho dosavadní záchovalost a relativně malou služební zkušenost.¹⁰¹

K dalším útekům docházelo zejména během nemocničního ošetřování či pracovního nasazení vězňů. Nejzávažnější případ představoval útěk Alfreda Schilda a Eduarda Zahna v říjnu 1946. Oba muži byli na práce mimo věznici

⁹⁷ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 277, inv. č. 1034, č. j. Přes 7-5/45.

⁹⁸ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 277, inv. č. 1039, č. j. Přes 63-16/46. Langer byl později dopaden a v Opavě odsouzen k osmi letům žaláře. ZAO, MLS Opava, sign. Ls 1162/46.

⁹⁹ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 277, inv. č. 1038.

¹⁰⁰ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 277, inv. č. 1038.

¹⁰¹ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 275, inv. č. 1021, č. j. Pres 570-16/48.

přidělení omylem, ačkoliv Schild jako někdejší člen gestapa čelil vážným retribučním obviněním. Dr. Března v relaci o případu zdůraznil, že již od Schildova zatčení v únoru s ohledem na závažnost deliktu opakovaně žádal o jeho předání do Opavy. Pomocný zřízenec Jan Sroka přiznal, že vězně na venkovní práce vybral náhodně, aniž by znal povahu Schildova provinění.¹⁰² Uprchlý gestapák se nakonec po týdnu skrývání sám vzdal, záhy pak byl převezen do Opavy, zde zakrátko postaven před MLS a popraven.¹⁰³

V souvislosti s vězeňskou problematikou je závěrem ještě třeba zmínit, že se na podzim 1945 uvažovalo o zřízení ústavu pro mladistvé delikventy ve Zlatých Horách.¹⁰⁴ Již krátce po skončení války se tak začal projevovat trend zřizování vězeňských a internačních středisek v pohraničí, který se rozšířil v období komunistického režimu.

6 Únor 1948 a jeho následky

Situace v průběhu komunistického převratu a v následujících měsících je dokumentována jen torzovitě. Personální čistky se rozběhly krátce po „Vítězném únoru“. Již 4. března 1948 přednosta soudu s odvoláním na stanovisko akčního výboru navrhl přeložení soudce Nožičky, který „*nezachovával kladný postoj k lidově-demokratickému zřízení a ve své úřední činnosti stal se napomáhačem lidí protilidově založených*“. Nožička byl následně skutečně přemístěn do Kunštátu.¹⁰⁵ Ve stejné době akční výbor, složený z předsedy dr. Šperlinga, zástupce F. Svobody a členů Burina, Kumara a Kalouse, jednomyslně doporučil přeložit kancelářského asistenta Františka Chřištofa z trestního oddělení do jiné sekce s doporučením, „*aby napříště vyvaroval se všech činů, které by mohly být vykládány, že jeho postoj k lidově demokratické republice není loyální*“.¹⁰⁶ S ohledem na „*služební překážky*“ bylo nakonec od přeložení upuštěno. Tyto útržkovité záznamy však nepostačují k adekvátnímu zhodnocení bezprostředních dopadů politického vývoje na personální složení a fungování soudu.

¹⁰² SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 277, inv. č. 1040.

¹⁰³ KOLÁŘ, O.: *Houslista válečným zločincem – příběh Alfreda Schilda*. In: Viribus unitis. Sborník k 55. narozeninám PhDr. Karla Podolského. Olomouc 2016, s. 108–120.

¹⁰⁴ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 275, inv. č. 1035.

¹⁰⁵ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1018, č. j. Pres 1541-4/48.

¹⁰⁶ SOKA Jeseník, OS Jeseník, kart. 274, inv. č. 1019, č. j. Pres 59-4/48.

7 Závěr

Ačkoliv jesenický soud a jemu podřízená pracoviště mohly v létě 1945 částečně navázat na předválečnou infrastrukturu a využít již existující soudní a vazební objekty, podmínky pro chod instituce byly značně komplikované a vyžadující improvizaci. Po celé sledované období jsme svědky stížností na nedostatek personálu a vybavení, navíc spolehlivost některých pracovníků se ukázala jako krajně problematická. Situaci komplikovala také značná fluktuace zaměstnanců a jejich vytížení jinými povinnostmi, např. působením v dalších veřejných funkcích. Tyto mimoslužební aktivity se justiční správa snažila redukovat. Negativní vliv měla také celková nedostatečná občanská vybavenost v pohraničí, jež omezovala akceschopnost soudu a měla dopady i na každodenní život justičních pracovníků.

K hlavním úkolům soudu logicky patřila retribuční agenda, velký prostor však byl věnován také majetkoprávním záležitostem spojeným s osidlovacím procesem. Zároveň můžeme pozorovat postupnou suspenzi významu někdejších soudních okresů a centralizaci většiny agendy do Jeseníku. S ohledem na úbytek populace v důsledku poválečného nuceného transferu a na omezené personální zajištění soudu se jedná o poměrně logický vývoj, zároveň však tento postup *de facto* předjímá zánik konceptu politických a soudních okresů roku 1949.

RESUMÉ

K ČINNOSTI OKRESNÍHO SOUDU JESENÍK 1945–1948

Okresní soud v Jeseníku představoval příklad justičního pracoviště v pohraničí zasaženém poválečným transferem obyvatelstva. Úřad se po celé sledované období potýkal s nedostatkem lidí a materiálu a byl přetížen zejména retribuční agendou. Část personálu tvořili lidé bez předchozí justiční praxe. Nevyhovující bytové a dopravní podmínky spolu s pracovním vytížením vedly v některých případech ke kázeňským problémům. Nedostatek dozorcího personálu měl také za následek příležitostné útěky vězňů. Ve zkoumaném období můžeme pozorovat centralizaci agendy do sídla politického okresu a suspenzi významu soudních okresů.

Klíčová slova: Slezsko, Jesenicko, soudnictví, retribuce, vězeňství, komunismus

RESUMÉ

REGARDING THE ACTIVITY OF THE DISTRICT COURT IN JESENÍK 1945–1948

The District Court in Jeseník represented an example of a legal workplace in a frontier affected by a post-war transfer of inhabitants. The office had to deal with a lack of personnel and material and it was overloaded especially with a retributive agenda during the studied period. A part of the staffs consisted of people who did not possess a prior legal experience. Unsuitable living and transportation conditions with the occupational workload lead to disciplinary actions in some cases. The lack of supervisor staff caused occasional prison breaks. In the studied period, we can observe centralization of the agenda into the seat of the political district and suspension of the importance of juridical counties.

Keywords: Silesia, Jeseníky region, judicature, retribution, prison service, communism

Translated by Mgr. Tereza Kalousková

Mgr. Ondřej Kolář, Ph.D.
Slezské zemské muzeum
Nádražní okruh 31
764 01 Opava
Česká republika
e-mail: Kolar@szm.cz